

Ζήσιμος Χ. Συνοδινός

Ιστορικός-Αρχειονόμος

Επιστημονικός Υπεύθυνος

Ιστορικού Αρχείου Eurobank Ergasias ΑΕ

zsynodinos@eurobank.gr

historicalarchives@eurobank.gr

Το τοπίο και οι σύγχρονες προκλήσεις για τα αρχεία των επιχειρήσεων

Εισήγηση στην ημερίδα «*Αρχεία και πηγές της οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας του Πειραιά*», που διοργάνωσε η Ελληνική Εταιρεία Οικονομικής Ιστορίας στον Πειραιά (Ίδρυμα «Αικατερίνης Λασκαρίδη»), στις 20.3.2015. Ανάρτηση στην ιστοσελίδα <https://hdoisto.gr/> στις 22.3.2018.

Θέλω να διευκρινίσω από την αρχή ότι στη σύντομη αυτή παρέμβαση δεν θα αναφερθώ σε θεωρητικά ζητήματα για την επιχειρηματικότητα, την ιστορία των επιχειρήσεων και τις σχετικές έρευνες στους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας. Θα επικεντρωθώ σε πολιτικές και πρακτικά θέματα που αφορούν τα αρχεία των επιχειρήσεων, από την πλευρά του αρχειονόμου του συγκεκριμένου κλάδου, αρχεία με ιδιαιτερότητες και πολλά ανοικτά θέματα στη διαχείριση και αξιοποίησή τους¹, για τα οποία τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται ένας πλούσιος προβληματισμός σε διεθνές επίπεδο, κυρίως για το ρόλο και την τύχη τους στην παγκοσμιοποιημένη και απορυθμισμένη οικονομία.

Αφού σταθώ πρώτα στο τι επιτελείται διεθνώς στον τομέα αυτό, θα προσπαθήσω στη συνέχεια να σκιαγραφήσω το ελληνικό παρελθόν και να σας θέσω ορισμένους προβληματισμούς, κυρίως αυτούς που έχουν αναπτυχθεί μέσα στους κόλπους της ελληνικής αρχειακής κοινότητας και της Ελληνικής Αρχειακής Εταιρείας.

---

¹ Για μία αναφορά στην ελληνική περίπτωση και για προβληματισμούς που αφορούν τη διαχείριση των αρχείων επιχειρήσεων και διατηρούν έως σήμερα την επικαιρότητά τους, παραπέμπω σε ανακοίνωση του Νίκου Παντελάκη στο Πανελλαδικό Συνέδριο Αρχειονομίας στη Σάμο τον Σεπτέμβριο 2003, η οποία δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Ελληνικής Αρχειακής Εταιρείας με τίτλο «Οι φορείς διαχείρισης των ιστορικών αρχείων των επιχειρήσεων ως πηγή έρευνας της οικονομικής ιστορίας», *Αρχειακά Νέα*, τχ. 22/ Ιούλιος 2004, σ. 57-61.

Το διεθνές περιβάλλον

Θα αναφερθώ επιγραμματικά σε διεθνείς και ξένους εθνικούς φορείς/ ιδρύματα με τους οποίους μπορούμε οι Έλληνες αρχειονόμοι, επιβάλλεται συχνά, να είμαστε σε διάλογο, να αντλούμε βοήθεια από παραδείγματά τους, για έμπνευση, προβληματισμό και ανατροφοδότηση σκέψης. Στους φορείς αυτούς συγκαταλέγονται:

1. Ο **Τομέας των Αρχείων Επιχειρήσεων και του Κόσμου της Εργασίας του Διεθνούς Συμβουλίου Αρχείων** - (International Council of Archives-Section on Business [and Labour] Archives, ICA-SBA [SBL], που ιδρύθηκε το 1990 αλλά έχει μακρά ιστορία πριν ως Επιτροπή. Το Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων (ΔΣΑ) είναι, ως γνωστόν, ο κορυφαίος διεθνής οργανισμός για τα αρχεία και τους αρχειονόμους. Ο συγκεκριμένος Τομέας του προγραμματίζει, συντονίζει και εποπτεύει προγράμματα και δράσεις σε διεθνές επίπεδο που αφορούν την ιστορία των επιχειρήσεων και τα οικονομικά και κοινωνικά αρχεία σε διάφορα μέρη του κόσμου². Προωθεί τη διεθνή συνεργασία των αρχειονόμων των οικείων οργανισμών και επιχειρήσεων, εκδίδει οδηγίες και καλές πρακτικές, οργανώνει επιστημονικά συμπόσια, ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα, προσεγγίζει μεγάλα ζητήματα όπως π.χ. την τύχη των οικονομικών και κοινωνικών αρχείων σε εθνικό επίπεδο σε περιόδους κρίσεων, μετά από εκκαθαρίσεις, συγχωνεύσεις, αναδιαρθρώσεις, απορροφήσεις μεγάλων επιχειρήσεων, υπερεθνικών ή πολυεθνικών ομίλων κλπ³.
2. Το **Συμβούλιο Αρχείων των Επιχειρήσεων** (Business Archives Council, BAC) και τα **Εθνικά Αρχεία Αγγλίας και Ουαλίας**. Επίσης **οι αντίστοιχοι θεσμοί της Σκωτίας και της Β. Ιρλανδίας**, σε συνεργασία με **πανεπιστημιακά ιδρύματα του Ηνωμένου Βασιλείου** που θεραπεύουν τους σχετικούς επιστημονικούς κλάδους εδώ και 60 τουλάχιστον χρόνια, όπως της Γλασκώβης (το σπουδαιότερο), του Λίβερπουλ, του Λονδίνου (University College of London), του Dandee, και **επιστημονικές εταιρείες** (Economic History Society, Association of Business Historians, Society of Archivists). Το Συμβούλιο Αρχείων των Επιχειρήσεων ιδρύθηκε το 1934 και σήμερα είναι ο κορυφαίος θεσμός με διεθνή εμβέλεια στα ζητήματα των επιχειρηματικών αρχείων. Έχει

---

² Πρβλ. την έκδοση του ως άνω Τομέα του ΔΣΑ: Lesley Richmond (επιμ.), *Overview of Business Archives in Western Europe*, 1996. Ακόμη τη σχετικά πρόσφατη εφαρμοσμένη έρευνα Velela Dent Goodman (επιμ.), *ICA Global Business Benchmarking Analysis: A Follow-up Study*, 2010, στον πλούσιο ιστότοπο του ΔΣΑ (<http://www.ica.org/>).

³ Η διάσκεψη του Τομέα του ΔΣΑ, για το 2015, έχει προγραμματιστεί στις 15-16 Ιουνίου 2015 στο Μιλάνο με θέμα «Η δημιουργία του καλύτερου αρχείου επιχειρήσεων –Επιτυγχάνοντας μια καλή απόδοση της επένδυσης», βλ. λεπτομέρειες ό.π.

αναλάβει στο παρελθόν σημαντικά προγράμματα, εκδίδει περιοδικά και εγχειρίδια, με τελευταίο του επίτευγμα το πρόγραμμα «Business History Explorer», που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τη συγκρότηση μιας τεράστιας, δυναμικής, on line βιβλιογραφίας για την ιστορία των βρετανικών βιομηχανιών και επιχειρήσεων. Παράλληλα, τα Εθνικά Αρχεία της Μ. Βρετανίας από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα είχαν δημιουργήσει το «Εθνικό Μητρώο αρχείων» (National Register Archives, NRA), ενώ αμέσως μετά προχώρησαν σε ειδικές καταγραφές των αρχείων επιχειρήσεων, έχοντας θέσει τις βάσεις μιας εθνικής στρατηγικής, η οποία ανανεώνεται συνεχώς⁴. Από τη δεκαετία του 1970 και εξής, εποχή διεθνούς αναβάθμισης του αντικειμένου της οικονομικής ιστορίας στην έρευνα και τα ακαδημαϊκά ιδρύματα, τα προηγούμενα συμπληρώνουν κατάλληλα ευρετήρια, οδηγοί, κατάλογοι, εγχειρίδια, μελέτες για τα αρχεία και την ιστορία των επιχειρήσεων από πρωτοπόρους του είδους (F. Goodall, T. Gourvish, J. Armstrong, L. Richmond, A. Turton, J. Orbell, A. Teichova κ.ά.). Δικαίως, λοιπόν, οι Βρετανοί ειδικοί προβάλλουν με κάποια αυταρέσκεια όλη αυτή τη μεγάλη παράδοση, αφού δημιουργήθηκε, όπως λένε, στον «γενέθλιο τόπο της βιομηχανικής επανάστασης».

3. Επίσης διεθνείς μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, όπως λ.χ. το **Κέντρο Ευρωπαϊκής Ιστορίας των Επιχειρήσεων** (Centre for European Business History, CEBH) ή η **ARMA International** (<http://www.arma.org/>). Η τελευταία ιδρύθηκε το 1955 και εξειδικεύεται σε θέματα διαχείρισης ενεργών και ημιενεργών αρχείων των επιχειρήσεων (records management), ηλεκτρονικών δεδομένων, επιμόρφωσης στελεχών και καθιέρωσης επιχειρηματικών προτύπων/ καλών πρακτικών, συμβάλλοντας στην ενημέρωση των εργαζομένων στις αρχειακές υπηρεσίες οργανισμών, εταιρειών και επιχειρήσεων.
4. Η **Ευρωπαϊκή Ένωση Τραπεζικής Ιστορίας** (European Association for Banking History, EABH) η οποία σήμερα έχει αλλάξει μορφή περιορίζοντας τη συμμετοχή μόνο στα μέλη της, ενώ ο ηλεκτρονικός *Οδηγός αρχείων των ευρωπαϊκών τραπεζών & επιχειρήσεων* (*European Guide on Banking and Business Archives*)⁵, που είχε δημιουργήσει σε on line μορφή από το 2000, σήμερα είναι ανημέρωτος, ουσιαστικά ανενεργός.

---

⁴ Βλ. π.χ. στον ιστότοπο των βρετανικών κρατικών αρχείων (www.nationalarchives.gov.uk/) την «εθνική στρατηγική» τους του έτους 2009 καθώς και τον συνοπτικό «Οδηγό διαχείρισης αρχείων επιχειρήσεων» (*Corporate Memory. A guide to managing business archives*).

⁵ Για τον συγκεκριμένο ηλεκτρονικό οδηγό και την προοπτική του, βλ. *Αρχειακά Νέα*, τχ. 18/ Φεβρ. 2000, σ. 59.

Στη **Δυτική Ευρώπη** οι σχετικές πρωτοβουλίες για την οργάνωση-καταγραφή-αξιοποίηση των αρχείων των επιχειρήσεων είχαν ξεκινήσει από τη δεκαετία του 1960. Η Γερμανία, η Γαλλία, οι Κάτω Χώρες και τα Σκανδιναβικά κράτη έχουν μια προϊστορία δεμένη με τη γενικότερη κουλτούρα τους και τις ερευνητικές-ακαδημαϊκές δεξιότητες. Π.χ. στο Βέλγιο τα κρατικά αρχεία είχαν από το 1975 εκδώσει *Οδηγό αρχείων επιχειρήσεων* που διατηρούνταν στα δημόσια αρχεία ή από το 1985 δραστηριοποιείτο επιστημονική εταιρεία για τη διαφύλαξη και την έρευνα των αρχείων των βελγικών βιομηχανιών· αντίστοιχες προσπάθειες συναντάμε και στην Ολλανδία, ενώ το 1988 εκδόθηκε στη Γερμανία *οδηγός αρχείων επιχειρήσεων*. Το ίδιο έτος κυκλοφόρησε από το ΔΣΑ και το, κλασσικό ήδη, εγχειρίδιο της γνωστής σε πολλούς μας Σουηδής ιστορικού-αρχειονόμου Anna Christina Ulfsparré, *The management of Business Records* και τρία χρόνια αργότερα, από το Συμβούλιο Αρχείων των Επιχειρήσεων, το χρήσιμο συλλογικό έργο *Managing Business Archives*, με επιμέλεια της Αγγλίδας αρχειονόμου Alison Turton.

Στη **Βόρεια Αμερική** τα αρχεία των επιχειρήσεων είχαν ανάλογη τύχη⁶. Συνέβαλαν σε αυτό πολλοί παράγοντες, πέρα από την κοινωνικοοικονομική σταθερότητα και την ιδιαίτερη αντίληψη για το επιχειρηματικό πνεύμα. Σημαντικοί μπορούν να θεωρηθούν η δημιουργία από το Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ της Εταιρείας Ιστορίας των Επιχειρήσεων (Business History Society) το 1925, η ίδρυση των Εθνικών Αρχείων των ΗΠΑ (National Archives and Records Administration, NARA) και η σύσταση της Εταιρείας των Αρχειονόμων των ΗΠΑ (Society of American Archivists, SAA) τη δεκαετία του 1930, αλλά και οι πρωτοβουλίες επιφανών ιστορικών και οικονομολόγων (A. Marshall, W. Ashley, W. Sombart, M. Weber, R. Tawney, A. Cole κ.ά.).

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα Εθνικά Αρχεία των ΗΠΑ και του Καναδά, σε συνεργασία με Πανεπιστήμια και επιστημονικές-επαγγελματικές ενώσεις οικονομικών ιστορικών και αρχειονόμων, αρχειακά ιδρύματα επιχειρήσεων κ.ά., κατάφεραν αρκετά αξιόλογα πράγματα, παρά την έλλειψη σχετικής νομοθεσίας που να επιβάλλει στις επιχειρήσεις

---

⁶ Χωρίς όμως να αποφύγουν κι αυτά πτωχεύσεις και κρίσεις, λόγω οικονομικών συνθηκών. Το πιο πρόσφατο παράδειγμα αφορά τις δεκαετίες 1980 και 1990, με την απορρύθμιση της παγκόσμιας οικονομίας και τις συγχωνεύσεις-αναδιοργανώσεις των αμερικανικών επιχειρήσεων. Σήμερα κάποιες εταιρείες έχουν παραδώσει τα παλαιότερα (ιστορικά) αρχεία τους σε δημόσιους αρχειακούς ή ακαδημαϊκούς φορείς, ενώ πολλά από τα αρχεία που διατηρούν οι ίδιες οι επιχειρήσεις είναι κλειστά στην έρευνα. Βλ. B. Haglund Tousey - Elizabeth W. Adkins, "Access to Business Archives: U.S. Access Philosophies", στον πλούσιο ιστότοπο της Εταιρείας των Αρχειονόμων των ΗΠΑ (Society of American Archivists, SAA, <http://www.archivists.org/>).

τη διατήρηση των αρχείων τους. Αναφέρω, εντελώς ενδεικτικά, τις σημαντικές παρεμβάσεις του Τομέα Αρχείων Επιχειρήσεων (Business Archives Section) της Εταιρείας των Αρχειονόμων των ΗΠΑ το 1997: τον ηλεκτρονικό «Οδηγό Αρχείων Επιχειρήσεων των ΗΠΑ και του Καναδά» (Directory of Corporate Archives in the United States and Canada)⁷, τη βραβευμένη έκδοση, *Τα αρχεία των αμερικανικών επιχειρήσεων (The Records of American Business)*, με επιμέλεια του ιστορικού James M. O' Toole και το ειδικό τεύχος του επιστημονικού περιοδικού *American Archivist* της Εταιρείας με αφιέρωμα στα αρχεία των επιχειρήσεων⁸.

Το ελληνικό τοπίο

Στην Ελλάδα μέχρι τη δεκαετία του 1980 η έννοια των αρχείων των επιχειρήσεων ήταν αρκετά ασαφής αν όχι άγνωστη. Οι σπανίζουσες περιπτώσεις διδασκαλίας της οικονομικής ιστορίας στα ΑΕΙ, η παντελής σχεδόν απουσία στην ισχύουσα τότε νομοθεσία οποιασδήποτε αναφοράς στα οικονομικά και κοινωνικά αρχεία και η υποστελέχωση των Γενικών Αρχείων του Κράτους δεν άφηναν πολλά περιθώρια. Όμως το κλίμα στις κοινωνικές επιστήμες τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης είχε αλλάξει, ωθώντας την ιστορική έρευνα σε νέα γνωστικά πεδία. Πάντως μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε ότι η μελέτη των επιχειρήσεων ξεκίνησε από τα οργανωμένα αρχεία των μεγάλων ελληνικών τραπεζών, της Εθνικής πρώτα και αργότερα της Εμπορικής.

Γενικά οι φορείς που έχουν κατά καιρούς εμπλακεί με σχετικά θεωρητικά και πρακτικά ζητήματα, καταγράφουν, εποπτεύουν ή/και διαχειρίζονται αρχεία επιχειρήσεων είναι:

- Τα Ιστορικά Αρχεία των τραπεζών Εθνικής, Alpha Bank (συμπεριλαμβάνει και τα αρχεία της Ιονικής και της Εμπορικής) και Πειραιώς (συμπεριλαμβάνει μεταξύ άλλων τα αρχεία της Κεντρικής Επιτροπής Δανείων και του Οργανισμού Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως (ΟΧΟΑ), των τραπεζών Πειραιώς και Χίου, της Εθνικής Τράπεζας Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΒΑ), της Αγροτικής κ.ά.),
- Τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), η Κεντρική Υπηρεσία και αρκετές περιφερειακές μονάδες,
- Το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών,

⁷ Ο Οδηγός ενημερώνεται συνεχώς και φιλοξενείται στον ιστότοπο της Society of American Archivists, ό.π.

⁸ *American Archivist*, τ. 60, τχ. 1/ Χειμώνας 1997. Η Εταιρεία των Αρχειονόμων ΗΠΑ εξακολουθεί να δραστηριοποιείται έντονα σε θέματα οργάνωσης-διαχείρισης των επιχειρηματικών αρχείων, ενημέρωσης και επαγγελματικής κατάρτισης των αρχειονόμων και ευαισθητοποίησης του κόσμου των επιχειρήσεων.

- Η Εταιρεία Μελέτης της Ιστορίας του Νεότερου Ελληνισμού Μνήμων,
- Τα Πανεπιστήμια Κρήτης, Θεσσαλίας, Ιόνιο, Ιωαννίνων,
- Το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ),
- Μερικά Δημοτικά Αρχεία, όπως το Δημοτικό Αρχείο Πειραιά και το Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης (ΔΗ.Κ.Ι.) Βόλου,
- Η Ελληνική Αρχαιακή Εταιρεία,
- Η Ελληνική Εταιρεία Οικονομικής Ιστορίας,
- Το Ινστιτούτο Μελέτης της Τοπικής ιστορίας και της Ιστορίας των Επιχειρήσεων (ΙΜΤΠΕ).
- Επίσης οργανωμένοι αρχειακοί φορείς των ίδιων των οργανισμών και επιχειρήσεων όπως η ΔΕΗ, η Αχαΐα Claus, η Εθνική Ασφαλιστική, η Οικονομική Επιθεώρηση-εκδ. Κέρκυρα, ο Όμιλος Αλατίνη, ο Οργανισμός Κωπαΐδος, S&B Βιομηχανικά Ορυκτά, ο ΟΛΠ κ.ά. που μου διαφεύγουν.

Από τους ιστορικούς-ερευνητές της ιστορίας των επιχειρήσεων αξίζει να αναφερθούν οι πρωτοπόροι εκείνα τα χρόνια, κάποιοι είναι σήμερα ανάμεσά μας: Σπ. Ασδραχάς, Β. Παναγωγτόπουλος, Β. Κρεμμυδάς, Χρ. Αγριαντώνη, Κ. Κωστής, Ευτ. Λιάτα, Μ. Χριστίνα Χατζηωάννου, Ευρ. Σιφναίου, Μ. Δρίτσα, Χρ. Λούκος, Ιωάννα Πεπελάση Μίνογλου, Ν. Παντελάκης, Τζ. Χαρλαύτη, Ευ. Χεκίμογλου, Λήδα Παπαστεφανάκη, Μανώλης Αρκολάκης, Ελπίδα Βόγλη και έπονται οι νεότεροι...

Αλλά και οι άνθρωποι των αρχείων: Ο αξέχαστος Μάνος Χαριτάτος, ο Δημ. Πόρτολος και η Χριστίνα Βάρδα, ο Ν. Παντελάκης, ο Α. Μπάγιας, ο Ν. Μέλιος κ.ά.

Σταθμοί στη δημιουργία, ανάπτυξη, καταγραφή και συστηματική προσέγγιση των αρχείων επιχειρήσεων στη χώρα μας υπήρξαν:

- Η επαναδραστηριοποίηση (1977/8), λειτουργία και ανάπτυξη εφεξής του Ιστορικού Αρχείου της Εθνικής Τράπεζας (ΙΑ/ΕΤΕ), του οποίου η Επιτροπή Ιστορίας, με επιστημονικό Διευθυντή τον καθηγητή Σπύρο Ασδραχά, έθεσε σε εφαρμογή ένα ευρύ ερευνητικό πρόγραμμα οικονομικής ιστορίας που συμπεριλάμβανε την ιστορία των επιχειρήσεων. Στην πορεία το ΙΑ/ΕΤΕ επέδειξε πλούσια δραστηριότητα και πρωτοστάτησε σε θέματα οργάνωσης και διαχείρισης οικονομικών αρχείων, τραπεζών και επιχειρήσεων. Αναμφισβήτητα, το ΙΑ/ΕΤΕ διατηρεί σήμερα σημαντικό πληροφοριακό υλικό, πολλές χιλιάδες φακέλων που αφορούν τις επιχειρήσεις, τη βιομηχανία, τη βιοτεχνία και το εμπόριο, την επιχειρηματικότητα ή

την τραπεζική πίστη και εκτείνονται στο χρονικό διάστημα από το 1845 έως τη δεκαετία του 1990, ενώ διαθέτει και ολόκληρα αρχεία επιχειρήσεων που έχουν περιέλθει στην κατοχή του, όπως της *Καπνοβιομηχανίας και Τράπεζας Β. Καραβασίλη* (1915-1968), της Εταιρείας χρωμάτων & βερνικιών *IPIΣ* (1925-1970), της *Ανώνυμης Εταιρείας Οινοπνευματοποιίας και Οινοποιίας Ε. Δουζένης* (1940-1960), της *Ανώνυμης Κεραμευτικής Εταιρείας Λαυρίου, ΑΚΕΛ* (1941-1952), της *Ανώνυμης Ελληνικής Εταιρείας Πλινθοποιίας* (1924-1930) ή της φημισμένης *Εταιρείας Γραφικών Τεχνών Ασπιώτη-ΕΛΚΑ Α.Ε.* (1884-1988).

- Η ίδρυση (1985) και λειτουργία του Ιστορικού αρχείου της Εμπορικής Τράπεζας, που υποστήριξε από την πρώτη στιγμή πρωτότυπες έρευνες στην ιστορία των επιχειρήσεων υπό την επιστημονική εποπτεία στην αρχή του καθηγητή Ν. Σβορώνου, αργότερα διαδοχικά των καθηγητών Σπ. Ασδραχά, Γ. Δερτιλή και Β. Κρεμμυδά.
- Ο βασικός νόμος 1946/19.3.1990 για τα εθνικά μας αρχεία, που εκσυγχρόνισε πλήρως το θεσμικό πλαίσιο των αρχείων της χώρας και ενέταξε στην εποπτεία των Γενικών Αρχείων του Κράτους όλα τα ιδιωτικά αρχεία, συμπεριλαμβανομένων των αρχείων των «εμπορικών οίκων, επιχειρήσεων, τραπεζών κλπ.», καθορίζοντας συγχρόνως τους όρους πρόσβασης και αξιοποίησής των (βλ. τα άρθρα του νόμου αρ. 4, 9, 11, 39, 40, 43). Επίσης, η αναδιοργάνωση την ίδια εποχή της Κεντρικής Υπηρεσίας των ΓΑΚ με ικανό προσωπικό υπό τη διεύθυνση του καθηγητή Ν. Ε. Καραπιδάκη.
- Το συνέδριο για την ιστορία των ελληνικών επιχειρήσεων 19ου-20ού αι. που διοργάνωσε στην Αθήνα το 1990 το SOPHIS (Association Interdisciplinaire Francohellenique).
- Το ερευνητικό πρόγραμμα του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (ΚΝΕ/ΕΙΕ) για τον εξηλεκτρισμό που ξεκίνησε το 1990 και συμπεριλάμβανε την ταξινόμηση και αξιοποίηση του αρχείου της ΔΕΗ.
- Το ερευνητικό πρόγραμμα του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (ΚΝΕ/ΕΙΕ) «Ιστορία επιχειρήσεων και βιομηχανική αρχαιολογία» το 1991, με αντικείμενο τη διαχείριση των βιομηχανικών αρχείων, που στην πορεία χρηματοδοτήθηκε από το ευρωπαϊκό πρόγραμμα κατάρτισης «Leonardo '95» (ερευνητική ομάδα: Μ. Χριστίνα Χατζηωάννου-υπεύθυνη, Ευτ. Λιάτα, Ευρ. Σιφναίου, Χρ. Αγριαντώνη, Π. Καπετανάκης κ.ά.). Το 1996, στο πλαίσιο του

προγράμματος, οργανώθηκε ένα πολύ χρήσιμο σχετικό σεμινάριο, τα πρακτικά του οποίου δημοσιεύτηκαν δύο χρόνια αργότερα από τη σειρά «τετράδια εργασίας» του ΚΝΕ/ΕΙΕ με τον τίτλο *Αρχεία Βιομηχανικών επιχειρήσεων* με επιμέλεια των Χριστίνας Αγγριαντώνη και Ευρυδίκης Σιφναίου⁹.

- Οι ποικίλες δράσεις του Πολιτιστικού Ιδρύματος και του Ιστορικού Αρχείου του Ομίλου Πειραιώς σε θέματα βιομηχανικής αρχαιολογίας, ιστορίας της τεχνολογίας, οικονομικής ιστορίας και αξιοποίησης των αρχείων των επιχειρήσεων την τελευταία δεκαετία.
- Οι διάφορες πρωτοβουλίες της Ελληνικής Αρχαιακής Εταιρείας (ΕΑΕ) για τη διάσωση αρχείων επιχειρήσεων και την επαγγελματική επιμόρφωση των εργαζομένων στα αρχεία τραπεζών και επιχειρήσεων. Υπενθυμίζω ότι για αρκετά χρόνια λειτούργησε στην Εταιρεία ειδική «Επιτροπή Αρχείων Τραπεζών και Επιχειρήσεων», στελεχωμένη με δραστήριους αρχειονόμους των αντίστοιχων φορέων και επεξεργάστηκε πολλά ζητήματα που αφορούσαν τον κλάδο τους. Σημαντική συνεισφορά στην αρχαιακή-επιστημονική κοινότητα υπήρξε η δεύτερη επαυξημένη έκδοση του *Οδηγού Ιδιωτικών Αρχείων* (Αθήνα 2005), όπου καταβλήθηκε προσπάθεια να ενταχθούν όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες για τα αρχεία επιχειρήσεων. Σήμερα, από όσο γνωρίζω, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΑΕ σχεδιάζει την ενεργοποίηση της «Επιτροπής Αρχείων Επιχειρήσεων» με κύριους στόχους τη συμβολή στη διάσωση και την καταγραφή αρχείων επιχειρήσεων, τη χαρτογράφηση των φορέων που διαχειρίζονται τα σχετικά αρχαιακά σύνολα, την αποσαφήνιση του θεσμικού πλαισίου τους, τη ευαισθητοποίηση των εργαζομένων και των στελεχών των εταιριών αλλά και του επιχειρηματικού κόσμου στη διάσωση των οικονομικών και κοινωνικών αρχείων, την επικοινωνία-δικτύωση με αντίστοιχους διεθνείς ή εθνικούς αρχαιακούς και ερευνητικούς φορείς κ.ά. Ευχόμαστε στην Επιτροπή σύντομα να δουλέψει και να έχει καλά αποτελέσματα.

Σε αρκετές από τις παραπάνω αναφερόμενες δράσεις των φορέων υπήρξαν και προβλήματα, που ξεκινούσαν από την έλλειψη ορθού σχεδιασμού, επαρκούς εποπτείας, συντονισμού και

---

⁹ Συμμετείχε και ο συντάκτης του παρόντος κειμένου με θέμα «Το αρχείο της Εταιρείας Γραφικών Τεχνών Ασπιώτη-ΕΛΚΑ Α.Ε.», αλλά τελικά δεν παρέδωσε γραπτό κείμενο για να δημοσιευτεί στα πρακτικά. Βλ. το πλήρες πρόγραμμα του σεμιναρίου, σε κείμενο του Ανδρέα Μπάγια, στα *Αρχαιακά Νέα*, τχ. 15/ Δεκ. 1996, σ. 11-12.

οργάνωσης, κατάλληλου εμπλεκόμενου δυναμικού, άγνοια επιστημονικού αντικειμένου, αντιπαραθέσεις ατόμων και ομάδων, διεκδικήσεις ερευνητικών κονδυλίων, κυρίως όμως από την απουσία διαλόγου και διάθεσης ουσιαστικής συνεργασίας κάποιων φορέων και προσώπων.

Θα κλείσω τον μικρό αυτό απολογισμό με συγκεκριμένες προτάσεις που απαιτούν όμως γόνιμες συνεργασίες.

1. Ένα σημαντικό πρόβλημα στα αρχεία επιχειρήσεων, κυρίως των μεγάλων μονάδων και των τραπεζών, είναι εδώ και καιρό οι ποικίλες, συνεχείς προκλήσεις που βάζει η νέα τεχνολογία: **Αξιολόγηση, επιλογή-εκκαθάριση, διατήρηση, διαχείριση, αναπαραγωγή και αξιοποίηση των μηχανογραφικών-μαγνητικών αρχείων και του ψηφιακού αποθέματος.** Χρειάζεται να ασχοληθούμε πιο οργανωμένα, αξιοποιώντας την πλούσια διεθνή πείρα, ιδίως από τις αγγλοσαξωνικές και σκανδιναβικές χώρες, τις ΗΠΑ και τον Καναδά. Χρειάζεται διαρκής ενημέρωση και επιμόρφωση των αρχειονόμων των επιχειρήσεων στην κατεύθυνση είτε της αποκατάστασης επικοινωνίας με τη διαχείριση των ενεργών και ημιενεργών αρχείων (records management) των επιχειρήσεων, οργανισμών και τραπεζών, των πλείστων σήμερα ηλεκτρονικών, ή της ενιαίας διαχείρισης των αρχείων τους, ανεξαρτήτως υποστρώματος¹⁰.
2. Η μεγάλη κρίση που μαστίζει τη χώρα μας έχει καταλυτικές επιπτώσεις στον κόσμο των επιχειρήσεων και της εργασίας. Το κλείσιμο πολλών μικρών επιχειρήσεων, οι μεταφορές εδρών στο εξωτερικό, οι αναδιαρθρώσεις, εκκαθαρίσεις, εξαγορές και συγχωνεύσεις των μεγαλύτερων έχουν αλλάξει δραματικά το επιχειρηματικό τοπίο στην Ελλάδα. Τα αρχεία αυτών των οικονομικών μονάδων, μοναδικά τεκμήρια της οικονομίας και της κοινωνίας της εποχής μας κινδυνεύουν να αφανιστούν. Χρειάζεται η αντίδρασή μας, των αρμόδιων δημόσιων υπηρεσιών, κυρίως των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Μπορούν π.χ. να εκπονηθούν από την Κεντρική Υπηρεσία των ΓΑΚ, σε συνεργασία ίσως και με

---

¹⁰ Από τη διαρκώς διογκούμενη σχετική πληροφόρηση βλ. ενδεικτικά: Patricia E. Wallace - Jo Ann Lee - Dexter R. Schubert, *Records Management: Integrated Information Systems*, ³1992. International Council on Archives (ICA), *Principles and Functional Requirements for Records in Electronic Office Environments. Module 3: Guidelines and Functional Requirements for Records in Business Systems*, 2008, στον ιστότοπο του ΔΣΑ. International Records Management Trust, *Integrating Records Management in ICT Systems. Good Practice Indicators*, χ.χ. [2008], στην ιστοσελίδα www.irmt.org/. Επίσης, Ανδρέας Μπάγιας, «Τα ενεργά αρχεία επιχειρήσεων», στην προαναφερόμενη έκδοση Χριστίνα Αγριαντώνη - Ευρυδίκη Σιφναίου (επιμ.), *Αρχεία Βιομηχανικών Επιχειρήσεων, Ζητήματα διαχείρισης. Πρακτικά σεμιναρίου ευρωπαϊκού προγράμματος "Leonardo1995" (Αθήνα, Δεκέμβριος 1996)*, «Τετράδια Εργασίας» 21, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 1998, σ. 153-159.

πανεπιστημιακά ιδρύματα, ερευνητικά κέντρα και την Ελληνική Αρχαιακή Εταιρεία, αρχειακά προγράμματα που θα συγκλίνουν σε μια **εθνική στρατηγική για τα αρχεία των επιχειρήσεων την επόμενη πενταετία (2015-2020)**. Μπορούν να συμβάλλουν ακόμη οι οικονομικοί ιστορικοί, οι ίδιοι οι διαχειριστές αρχείων των επιχειρήσεων καθώς και οι επαγγελματικές ενώσεις των επιχειρηματιών. Δεν λέω κάτι καινούργιο. Στην Ευρώπη και στον κόσμο έχουν ξεκινήσει ήδη τέτοιες πρωτοβουλίες. Μπορεί να το γνωρίζετε ότι ο «Τομέας αρχείων των επιχειρήσεων και αρχείων της εργασίας του ΔΣΑ (Section for Business and Labour Archives, ICA-SBL) το 2013 οργάνωσε συμπόσιο στη Βασιλεία με θέμα «Κρίση, αξιοπιστία και ιστορία επιχειρήσεων» και κυκλοφόρησε πρόσφατα τον ομότιτλο τόμο *Crisis, Credibility and Corporate History* στη σειρά ICA Studies από το εκδοτικό του Πανεπιστημίου του Liverpool.

3. Μια ακόμη σκέψη. Στο πλαίσιο συγκρότησης του Εθνικού Ευρετηρίου Αρχείων των Γενικών Αρχείων του Κράτους, να επιχειρηθεί η **σύνταξη ενός Εθνικού οδηγού αρχείων επιχειρήσεων** σε συνεργασία των ΓΑΚ με την Ελληνική Αρχαιακή Εταιρεία, την Ελληνική Εταιρεία Οικονομικής Ιστορίας, ίσως το ΙΝΕ/ΕΙΕ και όποιον άλλο φορέα επιθυμεί (ΕΛΙΑ, Ίδρυμα, Πανεπιστήμιο κλπ.). Να επιδιωχθεί (συν)χρηματοδότηση του ερευνητικού προγράμματος από τον ιδιωτικό τομέα των επιχειρήσεων, που μπορεί να καταλήξει σε μία ευρεία, χρηστική βάση δεδομένων, με ανοιχτή τη συμπλήρωσή της στο μέλλον, αλλά και σε έκδοση άλλων εύχρηστων, δυναμικών εργαλείων έρευνας.

Τέλος, θα το επαναλάβω, χρειάζεται εποικοδομητικός διάλογος, αποτελεσματικότερη επικοινωνία αλλά και συντονισμός δράσης των Γενικών Αρχείων του Κράτους, της Ελληνικής Αρχαιακής Εταιρείας, των αρχειονόμων που εργάζονται σε Αρχεία επιχειρήσεων και τραπεζών με τα ερευνητικά και τα εκπαιδευτικά-ακαδημαϊκά ιδρύματα, τους διδάσκοντες και τους ερευνητές της οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας, της βιομηχανικής αρχαιολογίας, της ιστορίας των επιχειρήσεων και των συναφών κλάδων.